

МАКАРЕНКО О.М.,

доктор медичних наук, професор,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
педагогічний університет
ім. Г. Сковороди»

ГОЛУБЄВА М.О.,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет
«Києво-Могилянська академія»

ХОДОС О.С.,

магістр психології, психолог в/ч 1317

ЛИСЕНКО Л.М.,

магістрант, ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький педагогічний
університет ім. Г. Сковороди»

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТІ В УМОВАХ КАРДИНАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Статтю присвячено дослідженню психологічних аспектів реалізації здоров'язбережувального компетентісного підходу в освітніх закладах, а також формуванню у школярів навичок здорового способу життя.

***Ключові слова:** компетентісний підхід, здоров'язбережувальна компетентність, трансформація суспільства, валеологія.*

Статья посвящена психологическим аспектам реализации здоровьесохранной компетентности в учебных заведениях, а также формированию у школьников навыков здорового образа жизни.

***Ключевые слова:** компетентносный подход, здоровьесберегающая компетентность, трансформация общества, валеология.*

The article is dedicated to the psychological and pedagogical aspects of healthcare competency in the education system. And to the forming of the healthcare models in the minds of the teachers and children.

Key words: health-preserving competence, care, competence, transformation of society, valeology.

Актуальність дослідження. Внаслідок соціально-демографічних перетворень і глобальної екологічної кризи незначну частину населення країни складають діти, життя яких обтяжене хворобою або несприятливими соціальними умовами. Кардинальна трансформація суспільного життя зумовлює появу різного роду чинників антропогенного походження, що впливають на життя, діяльність і дитяче здоров'я. Сучасний розвиток економіки України вимагає комплексного підходу до розв'язання багатьох соціальних проблем, де однією з найважливіших є охорона здоров'я людини, збільшення тривалості її активного періоду життя. Комплексний підхід до проблеми охорони здоров'я особистості дасть змогу визначити й шляхи розв'язання цієї проблеми, це постійне поліпшення організації й управління процесами охорони здоров'я, підсилення її профілактичного спрямування, підвищення якості всієї системи оздоровчих послуг на інноваційній основі, організація екологічного моніторингу для ефективної охорони навколишнього природного середовища, реалізація заходів, щодо зменшення захворюваності й поліпшення здоров'я людини [23, с. 36].

Мета нашого дослідження - проаналізувати основні загрози життю та здоров'ю дітей у процесі кардинальної трансформації суспільства, а також визначити основні компоненти які впливають на це. Дослідити основні сучасні психолого-педагогічні аспекти здоров'язбережувального компетентнісного підходу в освіті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення валеологічної ситуації в Україні [2; 3; 7; 9; 14; 15; 16;] дає підстави твердити, що проблеми збереження та зміцнення здоров'я дитини повинні бути однією з найбільш пріоритетних. Ще 1981 року Мадридська конференція міністрів охорони здоров'я європейських країн визнала за пріоритетний освітній напрям збереження та зміцнення здоров'я населення. 1988 року Комітет міністрів країн-членів Ради Європи розробив докладні рекомендації щодо впровадження курсів із охорони здоров'я в усі ланки освітніх закладів цих країн. Україна активно перейняла світові тенденції щодо поліпшення стану здоров'я населення через освіту. Серед найважливіших стратегічних завдань Національних програм «Освіта (Україна XXI століття)» і «Діти України» були визначені всебічний розвиток людини і становлення її духовного, психічного та фізичного

реш (п. с. 10).

У педагогічній спадщині Г. Сковороди, С. Русової, А. Макаренка, В. Шемилінського закладено потужний проєктивний потенціал інноваційної освіти, покликаної підготувати дітей до складних суперечливих умов життя, допомогти кожному опанувати мистецтво самореабілітації - механізму та стратегії до самопомогі, продуктивного подолання кризових ситуацій, виходу зі скрутного становища, повернення на тимчасово втрачену траєкторію життєвого шляху [23, с. 33]. Сьогодні, спільними зусиллями рятуючи дітей від фізичного, морального та духовного виродження, ми повинні звертатися на наукові дослідження українських вчених І. Беха, І. Єрмакова, М. Крип'як, О. Савченко, Л. Сохань, М. Шульги та багатьох інших [2; 4; 5; 6; 17; 18; 20; 21; 25; 26].

Серед наукового доробку вивчення поняття «трансформація» варто згадати дослідження В. Шамрай, В. Стюпіна, В. Толстих, М. Лапіна, Л. Селісна [24]. Серед українських науковців ця проблематика вивчалась В. Краменком [8]. Смысловиті, світоглядні парадигми життєдіяльності особи є предметом наукових пошуків таких вчених, як Л. Коган, В. Сержантов, Н. Селісна [13].

Здоров'я – один з основних чинників щастя, радості та повноцінного життя людини. Одним із основних завдань сучасної школи є збереження здоров'я дітей та підлітків, розвиток навичок та вмінь, що сприятимуть соціальному розвитку учнів, сприятимуть адаптації в соціумі. Протягом навчання у школі часто прогресують відхилення у стані здоров'я, зростає кількість хронічних захворювань, погіршується психічний розвиток школярів. Усе це вимагає від учителів пошуку нових педагогічних підходів, використання спеціальних методик, які б сприяли збереженню здоров'я учнів, формували в них навички здорового способу життя. У сучасній освіті формування здоров'я дітей здійснюється на основі різних підходів. Одним із них є компетентнісний. Результатом освіти згідно з останнім, крім іншого, має бути набуття учнем здоров'язбережувальної компетентності, тобто психологічних властивостей, спрямованих на збереження здоров'я власного та інших людей.

Здоров'я населення - це багатогранна категорія, що відображає ступінь розвитку суспільства, є основою якості життя і водночас похідною від природного, соціального, культурного, економічного та політичного середовища. Саме тому в міжнародній декларації охорони здоров'я, програмі ВООЗ «Здоров'я - 21» наголошується, що «поліпшення здоров'я та добробуту людей - кінцева мета економічного та соціального розвитку».

Бурхливий розвиток цивілізації, особливо в останні десятиріччя, призвів до погіршення екологічної ситуації на нашій планеті. Що стосується України, екологічне неблагополуччя в ній було значно обтяжено після трагедії на

Чорнобильській атомній електростанції. Дія різних шкідливих чинників забруднення навколишнього середовища, а нерідко їх поєднаний вплив, значно порушили екологічну рівновагу в системі «людина - довкілля». Особливою групою ризику при цьому стали діти, що пов'язано з незрілістю компенсаторно - пристосувальних та захисних механізмів дитячого організму до негативної дії екологічних чинників. Підтвердженням цьому є той факт, що у промислово розвинених регіонах нашої країни, в яких відмічається позитивний стан довкілля, спостерігається погіршення демографічної ситуації, підвищення показників дитячої захворюваності [28, с. 19-20].

Стан здоров'я дітей дошкільного та шкільного віку погіршується з кожним роком, який віддаліє нас від часу Чорнобильської трагедії XX століття. З одного боку через ендекологічні проблеми здоров'я молодих батьків (порушення ліній, що народилося від ліквідаторів цієї аварії), негативний вплив екології столиці в здоров'я киян, сьогодні великий відсоток новонароджених дітей уже мають проблеми із здоров'ям. З іншого боку діти є найбільш вразливими до екології довкілля. Нарада міністрів з екології 59 розвинених країн світу, яка відбулась в липні 2004 р. в м. Будапешті і яка була присвячена проблемі довкілля і здоров'я дітей, прийняла рішення про те, що держава повинні робити все, щоб захистити дітей від негативного впливу умов їхнього проживання [10, с. 11].

Особливо негативно впливає на здоров'я дітей сьогодні якість повітря та питної води. Значне місце в екопатології дітей посідає забруднення солями важких металів. Підвищення вмісту ртуті у повітрі навколишнього середовища є серйозною загрозою погіршення стану здоров'я дітей, особливо тих, у яких вже має хронічні захворювання [22, с. 111]. Дослідженнями українських вчених доведена негативна роль нітратів у патогенезі виникнення вроджених гіпоксії, хвороб органів травлення, а також порушення стану вегетативної нервової системи [22, с. 109]. Науковці Інституту гігієни та медичної екології НАМН України впродовж понад 20 років досліджували зміни стану здоров'я дітей, що мешкають в промислових мікрорайонах. Особливо страждає стан здоров'я дітей в мікрорайонах, де розташовані прилади з випромінюванням електромагнітних полів. Ризик виникнення хронічних та гострих захворювань збільшується майже втричі - здебільшого це алергії, хвороби органів дихання, кровообігу [22, с. 113]. Різноманітний техногенний вплив на стан здоров'я дитячої популяції нашої країни є актуальною медико-соціальною проблемою, вирішення якої залежить від тісної співпраці науковців і практиків різних спеціальностей, насамперед - педіатрів, гігієністів, генетиків, психологів та педогогів.

Погоджуючись із А. Еркеновою, зазначимо, що відсутність сформованості в школярів культури здоров'я є однією з головних причин того, що

ність з них не мають уявлення про формування, збереження і зміцнення здоров'я, а також спрямованості на ведення здорового способу життя [27, с. 11]. «Культура здоров'я школяра - це інтегроване утворення особистості, що здійснюється в її мотиваційній, теоретичній і практичній підготовці до формування, збереження та зміцнення свого здоров'я у всіх його аспектах (духовному, психічному й фізичному) та розумінні здоров'я як цінності» [3, с. 54]. Отримати необхідні знання у цьому контексті учні можуть за допомогою кожного викладання навчальних предметів «Основи здоров'я» та «Фізична культура» [12, с. 11].

Здоров'язберігаюча педагогіка, з одного боку, має сформувати в учнів ціннісні знання, уміння, навички збереження і зміцнення свого здоров'я, впровадження індивідуального здорового способу життя, а з іншого – передбачати в педагогічних технологіях створення можливості удосконалення себе, свого тіла, психіки (емоцій, волі, мислення); виховувати гуманне ставлення до світу, до оточення, до самого себе. Під здоров'язберігавальною компетентністю сьогодні слід розуміти:

- сприятливі умови навчання дитини в школі (відсутність стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання);
 - оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних норм);
 - повноцінний та раціонально організований руховий режим.
- Здоров'язберігавальна компетентність учнів – це сучасне психолого-педагогічне поняття, яке робить наголос на комплекс знань, умінь, навичок, система ставлень та ієрархія цінностей, які спрямовані на збереження й укріплення здоров'я – власного та інших, на уроках та в позаурочній діяльності. Формувати цю компетентність допомагає емоційний комфорт на уроці, розв'язання задач валеологічного змісту, проведення валеопуз, хвилин рухової активності, використання парт – конторок, ароматеропії та ін.

Аналіз спеціальної літератури [1; 4; 7; 11; 15; 16; 17; 128; 20; 21; 25; 26] свідчить, що суть поняття „здоров'язберігаюча компетентність» досліджена недостатньо, а також немає одностайності в його небагаточисельних трактуваннях, що пояснюється поліфункціональним характером цього терміну.

Висновки. Психолого-педагогічні аспекти здоров'язберігавального компетентісного підходу в освіті в умовах кардинальної трансформації суспільства передбачає озброєнням учителів, школярів, батьків відповідними знаннями з питань здоров'я, оптимального ставлення до його збереження, а також знаннями певних оздоровчих технологій, їхнього застосування у практичній діяльності та ведення здорового способу життя. Коротко кажучи, треба знати, вміти, діяти.

Література.

1. Анохина И. А. Приобщение дошкольников к здоровому образу жизни: методические рекомендации / И. А. Анохина. — Ульяновск : УИПК-ПРО, 2001. — 80 с.
2. Апанасенко Г. Л. Медицинская валеология — Апанасенко Г. Л., Попова Л. А. — Київ : Здоров'я, 1998. — 248 с.
3. Бабич В. І. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування культури здоров'я школярів: Автореф. дис. кан. пед. наук: 13.00.04 / Вячеслав Іванович Бабич. — Луган. нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка, Луганськ, 2006. — 24 с.
4. Баклицький І. О. Психологія праці : Підручник. — К. : Знання, 2008. — 655 с.
5. Бодров В. А. Взаимосвязь особенностей личности и характеристик стресса // Психология состояний. Хрестоматия / Под ред. Прохорова А. В. — М. : ПЕР СЗ; СПб. : Речь, 2004. — . 608 с.
6. Брехман И. И. Введение в валеологию науку о здоровье — Брехман И. И. — Л. : Наука, 1987. — 125 с.
7. Ващенко О. Здоров'язберігаючі технології в загальноосвітніх навчальних закладах / О. Ващенко, С. Свириденко// Директор школи. — 2006. -№ 20. — С. 12-15.
8. Кремень В. Політична стратегія України. Порівняльні перспективи // Вісн. — 1994. — № 6. — С. 2-12.
9. Володарська М. О. Основи здоров'я. Мій конспект. — Харків : Видавнича група «Основи», 2010. — С. 23.
10. Глоба О. А., Курик М. В., Тяжка О. В. Український інститут екології людини. — Київ, — С. 1 — 6.
11. Джуэл Л. Индустриально-организационная психология. — СПб. : Питер, 2001. — 720 с.
12. Єресько О. В. Особливості змісту шкільного предмета "Основи здоров'я" / О. В. Єресько // Основи здоров'я і фізична культура. — 2005. — № 2. — С. 8 — 11.
13. Коган Л. Н. Социальные силы человека // Философские науки. — 1981. — № 6. — С. 21 — 28.
14. Концепція валеологічної освіти педагогічних працівників // Інформаційний Вісник, Вища освіта. -2001.- № 6. - С. 34 - 38.
15. Концепція формування позитивної мотивації та здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Основи здоров'я : книга для вчителя. — К. : Генеза, 2005. — С. 47 — 57.
16. Корольчук, М. С. Психофізіологія діяльності : Підручник для студентів вищих навчальних закладів. — К. : Ельга, Ніка-Центр, 2004. — 400 с.
17. Лебедев В. И. Экстремальная психология. Психическая деятельность в технических и экологически замкнутых системах. — М. : ЮНИТИДАНА, 2001. — 432 с.
18. Митохір М. Б., Янус С. В. Уроки з курсу «Основи здоров'я» : Посібник для

- пчителя. – Тернопіль : Богдан. – 2006. – 46 с.
19. Розов В. І. Адаптивні антистресові психотехнології : Навч. посіб. – К. : Кондор, 2005. – 278 с.
20. Судаков К. В. Индивидуальная устойчивость к стрессу. – М., 1998. – 268 с.
21. Тамарская Н. В. Управление учебно-воспитательным процессом в классе (здоровьесберегающий аспект). — Калининград : Изд-во КГУ, 2002. — 52 с.
22. Трахтенберг І. М., Лук'янова О. М., Неділько В. П. та ін. Вплив ртуті на організм дітей, які мешкають поблизу джерел викиду металу в навколишнє середовище // Журнал АМН України. – 1996. – Т. 2. – № 1. – С. 109–117.
23. Фролов М. Реабілітаційний фактор життєвого становлення молодого покоління. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник. – К. : Контекст, 2000. – 336 с.
24. Шамрай В. В. Преобразование общества : пределы возможного. – К. : Наукова думка, 1994. – 186 с.
25. Щербатых, Ю. В. Психология стресса. – М. : Эксмо, 2005. – 304 с.
26. Эркенова А. В. Формирование здорового образа жизни у старшеклассников в условиях семьи и школы : Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01 / А. В. Эркенова. – Карачево-Черкасский гос. ун-т. – Карачаевск, 2003. – 20 с.
27. Яворовский З. Я. Жертвы Чернобыля : реалистическая оценка медицинских последствий чернобыльских аварий // Медицинская радиология и радиационная безопасность. – 1999. – Т. 44. – № 1. – С. 19–30.